

PRIMUMS AVI
ER XVII NAS
ICA
ATI

HAMERLI PETRA

Fiume VAGY *balál*

GABRIELE D'ANNUNZIO
FIUMEI KALANDJA

Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlását követően nyilvánvalóvá vált, hogy Magyarország egyetlen kikötője, Fiume – amely 1868 és 1918 között speciális autonómiával rendelkezett, de a magyar koronához kapcsolódott – területi elhelyezkedésénél fogva nem maradhat magyar kézen.

A párizsi békekonferencia (1919) a várost a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságnak ítélte, ami az olasz delegáció távozásához vezetett. Miután Olaszország a kivonulással nem ért el sikert, 1919. szeptember 12-én Gabriele D'Annunzio költő a Fiumei Légiónévű szabadcsapataival elfoglalta a várost, és Carnarói Olasz Régenység – Reggenza Italiana del Quarnero – néven városállamot hozott létre.

D'Annunzio nagyjából egy évig fennálló államát már csak azért is érdemes nagyító alá venni, mert berendezkedése több szempontból is az olasz fasizmus előképeként tekinthető. Noha a költő vállalkozása csúfos kudarccal végződött, az 1920. november 12-én aláírt, olasz–jugoszláv rapallói szerződéssel Fiume szabadállami státuszt szerzett, majd 1924. január 27-én a római egyezményben Belgrád elismerte Fiume Olaszországhoz csatolását.

Gabriele D'Annunzio

A Fiumei Olasz Nemzeti Tanács [...] kijelenti Fiume csatlakozását az Anyaországhoz, az Olasz Királysághoz” – fogalmazott Riccardo Zanella, az egykori osztrák–magyar parlament fiumei képviselője petíciójában, amelyet 1918. október 30-án nyújtott át Vittorio Emanuele Orlando olasz miniszterelnöknek.

Az 1868-as horvát kiegyezésben foglalt két évvel később, 1870-ben törvényerőre emelkedett „corpus separatum” státusz értelmében Fiume és vonzáskörzete autonóm területként a Magyar Királysághoz tartozott. Hivatalos nyelve az olasz volt, élén pedig a „fiumei és magyar–horvát tengerparti királyi kormányzó” állt, akit a miniszterelnök előterjesztése nyomán a király nevezett ki. Lakosságát tekintve Fiume olasz többségű város volt, az 1910-es népszámlálás szerint a kikötőváros 50 ezer lakosából 27 ezren olaszok, 12 ezren horvátok, 6394-en pedig magyarok voltak.

Az autonóm státusz törvénybe iktatására azért volt szükség, mert a kikötőváros életét az 1860-as évektől kezdve folyamatosan nemzetiségi konfliktusok árnyékolták be. 1861-ben – miután a horvátok adminisztratív többségbe kerültek a városban – az iskolákban kötelezővé tették a horvátnyelv-oktatást, ami heves tiltakozást váltott ki az olasz lakosság kö-

rében. Ennek eredményeképp ez évben Fiume nem delegált küldöttet a horvát Saborba (országgyűlésbe), négy évvel később pedig, amikor szóba került, hogy Fiumét esetleg Horvátországhoz csatolnák, a város delegáltjai tiltakozásukat fejezték ki ez ellen. A kibontakozó olasz–horvát ellentétet az autonóm státusz átmenetileg megoldotta, mivel magyar fennhatóság alatt állva a város olyan nagyfokú önállóságot élvezett, amit a horvát uralom minden bizonnyal nem tett volna számára lehetővé.

Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása azonban új helyzetet teremtett Fiume számára, mivel az egykori dualista államalakulat nemzetiségei egymás után kiáltották ki függetlenségüket. Miután Horvátország 1918. október 29-én kinyilvánította a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz történő csatlakozását, Zanella a Fiumei Nemzeti Tanács nevében kérte Orlandótól a város Olaszországhoz csatlakozását.

Az olasz miniszterelnök tüstént megragadta az alkalmat arra, hogy háborús szövetségesei, az antanthatalmak előtt kifejezze Fiume megszerzésének óhaját. A kikötőváros ugyanis nemcsak hogy nem szerepelt az 1915 áprilisában aláírt londoni titkos szerződés területi ígéretei között, amelyekkel az antant rávette Olaszországot a háborúba történő belé-

pésre, de ugyanezen államok – Franciaország, Nagy-Britannia és Oroszország – Szerbiának ígérték a várost egy szintén 1915-ben kelt aide-mémoire-ban. A Nemzeti Tanács petíciója azonban kiváló ürügyet szolgáltatott az olasz kormánynak ahhoz, hogy 1918-ban az olasz nacionalisták által régóta áhított városra is igényt tartson a londoni szerződés által megígért területek mellett, amelyek között Isztria és Dalmácia is szerepelt.

Mivel e két terület ugyancsak ütközőpontot jelentett a Szerb–Horvát–Szlovén Királysággal, Olaszország kormánya tiszttában volt azzal, hogy az 1919. január 18-án Párizsban megkezdődő békekonzferencián engedményekre kényszerül majd. Ennek fényében Orlando miniszterelnök az olasz nacionalisták – és személyes – preferenciáit figyelembe véve elsősorban Fiuméhez ragaszkodott, a külügyminiszter, Sidney Sonnino viszont a londoni szerződésben foglaltak teljesülését tekintette elsődleges fontosságúnak. Mivel azonban a fiatal, 1861-ben egységesült Olasz Királyság alapvetően európai tekintélyének megerősítését és ezzel együtt a lehető legnagyobb területi gyarapodást célozta meg, az olasz küldöttség a „londoni szerződés és Fiume” szlogen felverte indult útnak a francia fővárosba.

OLASZORSZÁG KIVONUL

A párizsi békekonferencián, amelynek célja Európa háború utáni rendezése volt, a szövetséges és társult hatalmak, köztük Olaszország és a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság is előállhattak területi igényeikkel. A jugoszláv kormány képviselőjében Ante Trumbić külügyminiszter foglalta össze a délszláv állam követeléseit, amelyek között Fiume is helyet kapott. Trumbić azzal érvelt, hogy a kikötőváros nem tekinthető életképesnek a hátszaga, vagyis a délszláv államhoz került horvát területek nélkül. Thomas Woodrow Wilson amerikai elnök egyetértett a jugoszláv külügyminiszter érvelésével, ami visszás helyzetet eredményezett abban a tekintetben, hogy néhány hónappal korábban éppen Wilson fejtette ki 14 pontjában a nemzeti önrendelkezés jogát, amely Zanella számára a jogalapot adta ahhoz, hogy Fiume Olaszországhoz csatolását kérvényezze.

„Az amerikai sajtó közölte, hogy az Egyesült Államok a jugoszlávokat támogatja a Fiume-kérdésben, és az olaszokat kész kitenni a kikötőtől – írta aznap, 1919. február 18-án a jelentős nagyságú olvasóközönséggel bíró olasz napilap, a *Corriere della Sera*. – Fiume olasz város, mind népességét, mind érzelmeit és érdekeit tekintve. [...] Senki sem felejtheti el, hogy Jugoszlávia nem születhetett volna meg a szövetségesek, köztük az olaszok hatalmas háborús áldozatvállalása nélkül. Fiume odaadásával a jugoszlávok megfizethetnék az olasz segítséget.”

Wilson valójában egy olasz protektorátus alatt álló szabad kikötő létrehozását tartotta volna a legigazságosabb megoldásnak a Fiume-kérdésben, azonban az olasz kormány ezt nem találta elégségesnek, és Sonnino kijelentette: Wilson „ne avatkozzon Európa ügyeibe, hanem maradjon meg saját amerikai kaptafájánál”. Az olasz küldöttség nevében Orlando fejtette ki a város Olaszországhoz csatolásának szükségességét 1919. áprilisában, az etnikai érvek mellett az önrendelkezési jogot is felhozva. Az amerikai elnök ezt követően nyilvánosan jelentette ki, hogy nem támogatja az olaszok igényét Fiuméra vonatkozóan, aminek következtében Orlando április 24-én elhagyta a békekon-

ferenciát. Másnap Sonnino is követte őt. Az olasz vezetők – félve attól, hogy távollétükben a többi terület kapcsán is veszteségek érhetik Olaszországot – május elején visszatértek Párizsba.

Mint Orlando utódja, az 1919 júniusában miniszterelnökké kinevezett Francesco Saverio Nitti írta emlékirataiban, „Olaszországnak [...] a békekonferencián semmi súlya nem volt. [...] Orlando keveset beszélt, Olaszországnak a konferencián való munkája teljesen a fiumei kérdésre szorítkozott.” Minthogy a problémát a májusi visszatérést követően sem sikerült orvosolnia az olasz kormánynak, a kalandor szellemű Gabriele D'Annunzio a tettek mezejére lépett.

A FIUMEI KALAND

Gabriele D'Annunzio költő és újságíró szabadcsapataival 1919. szeptember 12-én foglalta el Fiume városát, s akciójának a „Marcia su Fiume” (Fiuméba menetelés) nevet adta. Az olasz nacionalisták körében 1919 tavaszán merült fel először, hogy Fiumét „fel kell szabadí-

tani” a szövetséges uralom alól. Áprilisban Giovanni Host Venturi, utóbb fasiszta politikus és történész vezetésével létrehozták a Legione Fiume [Fiumei Légió] nevű szervezetet. A szervezkedés kulcsfigurái közé tartozott az ország egyik legjelentősebb iparos, Oscar Sinigaglia is, aki az anyagi háttérrel biztosította és az önkéntesek csatlakozását szervezte.

Amikor 1919 szeptemberében a szövetségesek úgy döntöttek, hogy közös rendfenntartó erőket küldenek Fiuméba, D'Annunzio elhatározta, hogy megelőzi őket, és felkészült a város elfoglalására. Szándékait Mussolinival is tudatta, aki örömmel üdvözölte a vállalkozást: „A mi embereink Fiumében, nem pedig Rómában vannak. Olaszország fővárosa a Quarnaro-öbölben, nem a Tevere mentén található. Ott van a mi kormányunk, melynek mostantól szót fogadjunk. Nittinek, annak a vészterhes embernek a kormányzása véget ért.” Mussolini, aki szívvel-lélekkel támogatta D'Annunzio vállalkozását, nem véletlenül beszélt így Nittiről. Az olasz miniszterelnök ugyanis már régóta tudott a költő ter-

D'Annunzio Fiumében (balra fent)
Mussolini és D'Annunzio Buccariban
(jobbra)

Fiume városállam címere, 1920 (fent)
D'Annunzio légiosok között (jobbra)

veiről, ezért csapatokat mozgósított az önkéntesek megállítására.

A békekonferencián szeptember 15-én értesültek a város elfoglalásáról. A Nitti-kormány erős nyomás alatt állt Fiume miatt, hiszen az olaszok többsége nem volt hajlandó lemondani a városról, D'Annunzio pedig, aki Fiume parancsnokává nevezte ki magát, nem ismerte el az olasz kormányt. Ebben a helyzetben Olaszország hozzálátott, hogy a másik három döntéshozó hatalommal, Franciaországgal, Nagy-Britanniával és az Amerikai Egyesült Államokkal vitassa meg a kérdést. Amíg a tanácskozás folyt, D'Annunzio megkezdte városállama megszervezését.

Első lépésként a költő „egy mindenkivel háborúban álló állam” fejévé nevezte ki magát, miközben a hozzá csatlakozó önkéntesek száma egyre gyarapodott. Az első hónapokban az olasz kormány kész volt tárgyalásokba bocsátkozni D'Annunzióval, amire Pietro Badoglio tábornok kapott megbízást Nittitől. Badoglio „modus vivendi” ajánlott, amelynek értelmében Fiume szabadon dönthetett volna további sorsáról, s az olasz kormány ígéretet tett arra, hogy nem egyezik bele a várost az olasz anyaországtól elszakító megoldásba és függetlenségének csorbításába. Garantálta volna Fiume olasz reguláris csapatokkal való védelmét, és elfogadta volna a város fejedelmének az ottani lakosság által választott vezetőt. Mivel azonban D'Annunzio ragaszkodott a fiumei parancsnoksághoz, a tárgyalási kísérlet megbukott.

A Fiumei Olasz Nemzeti Tanács és a lakosság viszont támogatta volna a modus vivendit, ami hátrányosan érintette Gabriele D'Annunzio megítélését a fiumeiek körében. 1919 decemberére a lakosság olyannyira elégedetlen lett a költő „kormányzásával”, hogy akadtak, akik a továbbiakban már a Jugoszláviához csatlakozást sem elleneztek, a kialakult helyzetért pedig újdonsült vezetőjüket okolták.

FIUME MINT A FASIZMUS ELŐFUTÁRA

Eddigre D'Annunzio már a „Duce” megnevezéssel illette magát, és ezzel, valamint a palota erkélyén tartott szónoklataival egyaránt példaképet jelentett Mussolininak. A később hírhedtté vált fasiszta induló, a *Giovinezza* (Ifjúság)

tőek: az alkotmány nemre, fajra, nyelvre, osztályra és vallásra tekintet nélkül mindenkinek egyforma jogokat biztosított, s kiemelt figyelmet fordított a személyi jogok és az egyéni szabadság védelmére. A szabad véleménynyilvánítást, a sajtószabadságot és a gyülekezési jogot, valamint a vallásszabadságot az állampolgárok természetes jogának tartotta.

Fiumei állampolgár az lehetett, aki a kikötővárosban született, aki bármely, a régensséghez csatlakozni kívánó város lakosa volt, vagy aki állampolgársági kérelmet nyújtott be, ami elfogadásra került. A polgárok húsz év felett minden jogot gyakorolhattak. Megfosztották viszont az állampolgárságától azt, aki fellázadt a terület védelmét biztosító katonai szolgálat ellen, nem fizette az adókat, vagy nem szolgálta a közosság érdekeit.

A fiumei lakosoknak voltak olyan kötelezettségeik, amelyeket Mussolini is át-

úgyszintén D'Annunzio kormányzásának idejéből származik, s a légiosok kedvelt dala volt.

Az 1920. augusztus 27-én kelt fiumei alkotmány -, amely a „munka szentségét” összekapcsolta a polgári-demokratikus hagyományokkal – modellül szolgált a fasizmus számára. D'Annunzio nem titkolta, hogy alkotmánya bevezetésével az egykori Római Birodalom eszméiségét kívánta feléleszteni. Az állampolgárra mint egyénre vonatkozó rendelkezések igencsak liberálisnak tekinthe-

ültetett a saját eszmerendszerébe. A férfiak és a nők egyaránt testi és szellemi nevelésben részesültek. Kötelességük volt dolgozni, és a munkavégzésnek az állam érdekeit kellett szolgálnia. Az alkotmány megfogalmazta azt is, hogy Fiumében az lehet teljes értékű ember, aki tisztességgel végzi választott munkáját, és minden napot hasznosan tölt el. D'Annunzio nevéhez fűződött a Mussolini által szintén átvett korporációs rendszer is. A költő tíz korporációt, azaz érdekvédelmi szervezetet hozott

létre, és ezekbe csoportosította a különböző foglalkozásokat. Minden korporációt egy, az állam által jóváhagyott vezető képviselt, aki konzulokat választhatott maga mellé. Ők az állami ünnepeken megkülönböztetett helyet foglalhattak el. A nem munkával kapcsolatos ügyeket különböző közösségek képviselték.

Az állam életének irányítását D'Annunzio a Nemzeti Tanácsra bízta, amelynek tagjait szavazás útján választották meg. Ez két tanácstestületből állt, amelyek egyike a rendfenntartásért, a törvényhozásért és a művészetpártolásért volt felelős, a másik pedig a kereskedelmi, a pénz- és a vámügyekkel foglalkozott. A bírói hatalmat öt testület gyakorolta. Az alkotmány világosan lefektette, hogy vészhelyzet esetén a Nemzeti Tanács rövid időre diktátorrá nevezheti ki a parancsnokot, aki ez idő alatt minden politikai, törvénykezési és bírói hatalmat kézben tarthat.

A Nemzeti Tanácsnak hétévente kellett volna üléseznie, hogy megvitassa az esetleges reformokat, amelyeket bármely állampolgár kezdeményezhetett. Erre azonban egyszer sem került sor, mivel az olasz kormány lázasan dolgozott a Fiume-kérdés számára kedvező –

és D'Annunzio „kalandjánál” kevésbé káros – megoldásán, s a fáradozások hamarosan célt is értek.

CSATLAKOZÁS AZ ANYAORSZÁGHOZ

A Fiume-kérdés sajátos kezelése nemcsak külpolitikai válságot okozott Olaszország számára, de számos belpolitikai nehézséget is eredményezett. Emiatt 1920-ban az olasz kormány is sürgetőnek tartotta, hogy rendezze a helyzetet a Szerb-Horvát-Szlovén Királysággal. Az olasz-jugoszláv tárgyalások 1920 nyarán élénkültek meg, amikor a külügyminiszteri tárcát a délszlávokkal történő megegyezésre késznek mutakozó Carlo Sforza vette át. A két fél hónapokon át igyekezett kompromisszumos megoldást találni, aminek eredményeképp 1920. november 12-én aláírhatták a rapallói szerződést. Ennek értelmében – amellet, hogy Olaszország részesült a dalmát szigetektől – létrejött Fiume Szabadállam, amelynek kormányzójává Riccardo Zanellát nevezték ki.

Az olasz szenátus 1920. december 18-án hagyta jóvá a rapallói szerződést, amelynek eredményeivel még a nacio-

nalisták újdonsült vezetője, Mussolini is elégedett volt. D'Annunzio azonban nem volt hajlandó beletörődni az események alakulásába, ezért december 24-én polgárháború tört ki, amelynek során az olasz reguláris hadsereg és a légiósok csaptak össze egymással. A polgárháború a „Natale di Sanguine” [véres karácsony] elnevezést kapta.

„Fiumét eladták. Kikötőjét az ellenség szerezte meg” – nyilatkozta D'Annunzio, akit a reguláris hadsereg hamar legyőzött a város körbezárásának taktikáját alkalmazva. Mivel a Legione Fiume önkéntesei nem juthattak alapvető élelemhez, D'Annunzio csapata hamarosan megadta magát. A költőnek 1921. január 18-án el kellett hagynia Fiumét.

A szabadállam 1924 januárjáig állt fenn, amikor is Mussolininak a római egyezmény (1924. január 27.) aláírásával sikerült megegyeznie Jugoszláviával, és Olaszország annektálhatta a területet, amelyet végül a második világháborúban veszített el az Isztriával együtt. ♦

Könyvekből épített barikád
Fiume belvárosában, 1920

